WILHELM STEKEL

PROFUNZIMILE SUFLETULUI

PSIHOLOGIA PENTRU TOȚI
PPT
3 TREI

PROFUNZIMILE SUFLETULUI

De o surprinzătoare actualitate, eseurile psihanalitice ale lui Wilhelm Stekel sunt adevărate incursiuni în adâncurile psihicului, abordând teme dintre cele mai diverse ale vieții cotidiene: „cea de-a doua lume“ (lumea imaginației); recunoștința și ingratitudinea; lenea și înclinația omului de a trândăvi, dar și refularea imboldului spre lene și convertirea în opusul său, hiperactivitatea; independența din perspectiva tânărului care abia pășește în viață, gelozia și prietenia. Pe parcursul cărții, autorul răspunde la întrebări punctuale (ce-și doresc copiii, de pildă) sau tratează concepte psihanalitice precum identificarea, schimbările de dispoziție sau refugiul nevrotic în boală, făcând apel la propria experiență clinică, dar și la studiile de caz ale contemporanilor săi.

***

Wilhelm Stekel, medic și psiholog austriac, este unul dintre cei mai importanți colaboratori ai lui Freud din perioada de început a psihanalizei. Este autorul a numeroase cărți traduse în mai multe limbi, dintre care Editura Trei a publicat *Psihologia eroticii feminine*, *Recomandări psihanalitice pentru mame* și *Psihologia eroticii masculine*. Principalele sale contribuții se referă la simbolismul viselor și psihosexologie.

ISBN 978-973-707-739-4

PSIHOLOGIA PENTRU TOȚI
3 TREI

PROFUNZIMILE SUFLETULUI

PSIHOLOGIA PENTRU TOȚI

COLECȚIE COORDONATĂ DE
Simona Reghintovschi

Colecție distinsă cu DIPLOMA DE EXCELENȚĂ
Cea mai bună colecție a anului
la Gala Industriei de Carte din România, 2013

WILHELM STEKEL

PROFUNZIMILE SUFLETULUI

TRADUCERE DIN ENGLEZĂ DE
Andra Hâncu

PSIHOLOGIA PENTRU TOȚI
PPT
3
TREI

EDITORI
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

DIRECTOR EDITORIAL
Magdalena Mărculescu

REDACTOR
Raluca Hurduc

DESIGN
Alexe Popescu

DIRECTOR PRODUCȚIE
Cristian Claudiu Coban

DTP
Corina Rezai

CORECTURĂ
Eugenia Țarălungă
Sînziana Doman

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STEKEL, WILHELM
Profunzimile sufletului / Wilhelm Stekel ; trad.: Andra Hâncu. - Bucureşti : Editura Trei, 2013
ISBN 978-973-707-739-4

I. Hâncu, Andra (trad.)
159.9.016.1

Titlul original: THE DEPTHS OF THE SOUL. Psycho-Analytical Studies

Autor: Wilhelm Stekel

Copyright © Editura Trei, 2013
pentru prezenta ediție

C.P. 27-0490, București
Tel./Fax: +4 021 300 60 90
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

CUPRINS

Prefață la ediția în limba engleză 7

Cea de-a doua lume 9
Recunoştinţă şi ingratitudine 18
Dezvăluirea inimii 26
Lenea 33
Cei care rămân afară 40
Ce-şi doresc copiii 47
Independența 56
Gelozia 63
Prietenia în copilărie 70
La masă 77
Suntem cu toții megalomani? 86
Fuga de acasă 92
Amatorii de gratuități 100
Identificarea 107
Refugiul în boală 115
De ce călătorim 122
Persoanele cu dispoziție schimbătoare 131
Ideile supraevaluate 139
Părinții afectuoşi 147
Motive de ceartă 156
Privind spre viitor 164
A privi în trecut 174
Ziua morților 182
Sclavi ai oglinzii 189

PREFAȚĂ LA EDIȚIA ÎN LIMBA ENGLEZĂ

Un vechi proverb spune că orice părinte iubeşte cel mai mult, dintre toți copiii, „rățuşca cea urâtă". Această carte, *Profunzimile sufletului,* a fost, încă de la început, preferata mea. Am scris-o în anii minunați în care primele raze de lumină proiectate de psihanaliză străpungeau întunericul sufletului uman. Printre rânduri, cititorul poate găsi bucuria exuberantă a celui ce descoperă lucruri noi. Primele impresii sunt cele mai puternice. Din păcate, impresiile ulterioare sunt lipsite de însuflețirea, intensitatea, căldura şi culoarea pe care le au emoțiile inițiale.

Marele succes de care s-a bucurat această carte sub forma numeroaselor traduceri mi-a adus o nespusă bucurie, întrucât nu a făcut decât să-mi confirme propria iubire oarbă. Niciunei alte cărți nu-i datorez atât de mulți prieteni de pretutindeni.

Mă bucur că prietenul meu dr. Tannenbaum şi-a dedicat priceperea în arta traducerii acestui copil favorit al meu şi sper că această nouă traducere îmi va aduce numeroşi prieteni englezi.

Autorul

CEA DE-A DOUA LUME

Această lume le este bine cunoscută poeților. Muritorii de rând se plimbă prin minunatele sale grădini ca şi când ar fi orbi; trăiesc pe această lume fără a o cunoaşte. Ei nu ştiu unde se sfârşeşte lumea reală şi unde începe cea a imaginației. În rutina ucigătoare a zilelor cenuşii, ei nu pot percepe hotarele nevăzute care despart aceste două lumi.

Cea de-a doua lume! Ce-ar fi viața noastră dacă n-ar exista ea? Ce vale a plângerii ar fi acest pământ dacă n-ar exista acest paradis terestru!

Cititorul îşi dă seama, probabil, la ce mă refer. Cu toții, cei mai săraci şi cei mai bogați dintre noi, cei mai mici şi cei mai mari, ne găsim arareori — sau chiar niciodată — mulțumirea în activitățile zilnice de rutină. Avem nevoie de un al doilea univers, de o viață mai bogată, în cadrul căreia să putem visa la tot ceea ce ne este refuzat în primul univers. Ibsen îl numea „marea minciună a vieții". Dar este întotdeauna o minciună? Oare Ibsen nu a exagerat cu această caracterizare? Cine s-ar putea îndoi de faptul că această minciună este unul dintre acele

adevăruri eterne, atât de imateriale, încât nu le putem percepe cu precizie, atât de lipsite de culoare, încât nu le putem vedea, atât de amorfe, încât nu le putem descrie.

Copiii mici îşi găsesc această a doua lume prin joc. Micile obligații ale vieții de zi cu zi sunt pentru ei doar întreruperi inutile ale jocului de pe tărâmul celei de-a doua lumi. Aici, fantezia copiilor se bucură de un spațiu de desfăşurare amplu. Ei sunt soldați, regi, tâlhari, bucătari, prințese; călătoresc prin lumea largă în trenuri rapide cu aburi, se luptă plini de curaj cu dragoni şi uriaşi, răpesc comorile pământului de la gnomii care le păzesc şi nici chiar stelele de pe cer nu sunt prea departe atunci când se joacă. Apoi intervine dictatul puternic al educației şi smulge copilul din mult-iubita sa lume paralelă, silindu-l să țină seama de prima lume şi să învețe lucrurile folositoare acesteia în viața sa reală. Copilul învață că există obligații şi se supune fără tragere de inimă cerințelor impuse de profesori. Prima lume este alcătuită din obligații. Cea de-a doua lume nu cunoaşte obligațiile; cunoaşte doar independența şi libertatea de gândire neîngrădită. Aceasta este originea marilor conflicte ulterioare dintre sentimente şi datorie. În copilărie, ni se pare că datoria este o pacoste care ne tulbură joaca; păstrăm această ostilitate copilărească de-a lungul întregii vieți. Meseria noastră, sfera datoriilor noastre nu ne pot satisface niciodată pe deplin. Este vorba despre prima noastră lume; şi chiar dacă aparent o acceptăm pe deplin, o mică reminiscență a acestei ostilități persistă şi aceasta constituie o parte din cea de-a doua lume în care trăim.

Oamenii primitivi îşi găsesc cea de-a doua lume în religie. Se refugiază de temerile primitive legate de supraviețuire în zeii pe care îi iubesc şi de care le este frică, pe care îi pedepsesc şi îi răsplătesc. Acelaşi lucru este valabil pentru toate sufletele simple pe care cultura

nu le-a văduvit de credințele religioase. Pentru acestea, religia este cea de-a doua lume ce le aduce din plin mângâiere şi alinare, pentru a compensa suferințele trăite în prima lume. În cartea sa *Seelenkunde (Arta sufletului)*, Benedikt[1] atribuie anarhismul unei absențe a minciunilor consolatoare ale vieții. El afirmă: „Vremurile liber-cugetătoare în care trăim au secat această sursă şi este datoria societății să dea naştere unui adevăr consolator al vieții; în caz contrar, acea viață interioară a psihicului, în care se acumulează o ură cumplită, nu va lua sfârşit".

Cu cât este mai dezvoltată mintea unei persoane, cu atât este mai complexă această a doua lume a sa. Adeseori, oamenii îşi manifestă uimirea cu privire la faptul că atât de mulți medici se dedică plini de pasiune muzicii sau altor arte frumoase. Din punctul meu de vedere, este foarte simplu. De-a lungul întregii zile, ei văd viața cu cele mai dezagreabile aspecte ale sale. Văd chinuri nemeritate, torturi înspăimântătoare cărora nu le pot pune capăt. Ei privesc dincolo de paravanul „familiei fericite"; îşi croiesc drum prin toată mizeria respingătoare şi dezgustătoare a acestei lumi josnice şi, dacă nu ar avea cea de-a doua lume, ar risca să devină dobitoace indiferente şi insensibile.

Înainte de toate, avem muzica, atât de dragă nouă, tuturor, întrucât, asemenea unei mame, ea absoarbe totalitatea emoțiilor, cum ar fi ura, mânia, iubirea, invidia, teama şi disperarea, îmbinându-le laolaltă într-un singur mare ritm, într-o singură mare emoție vibrantă a plăcerii. Undele sale tremurătoare conduc gândurile bietului suflet chinuit al omului în tenebrele eternității incomprehensibile şi ale incomprehensibilului etern.

1 Moritz Benedikt (1835-1920) — neurolog austro-ungar, cunoscut în special pentru studiile sale de antropologie criminalistică (*n.t.*).

Apoi, avem literatura. Deschidem o carte şi suntem transpuşi imediat în cea de-a doua lume a unui *alter ego*, o lume ce devine şi a noastră în câteva minute. Fericiți sunt poeții, care au fost înzestrați cu darul de a exprima ceea ce văd, de a da formă visurilor, de a-şi elibera energiile, de a-şi debloca suferințele secrete şi de a-i face fericiți pe ceilalți oameni, deschizându-le drumul către a doua lume!

Apoi, mai sunt nenumăratele forme de joc; sporturile şi, practic, tot ceea ce ne smulge din rutina zilnică. Ce semnifică biletul de loterie pentru sărmanul truditor care-şi câştigă cu greu salariul, dacă nu un mod de a-şi achiziționa periodic plăcerile celei de-a doua lumi, sau cumpărarea dreptului la speranță şi fericire?

Mai există şi devotamentul față de cluburi şi asociații de tipul confreriilor. Soțul ținut sub papuc evadează, mânios, şi se refugiază în cluburile pe care le frecventează, unde se poate lansa liber şi netemător în sofisticatele discursuri argumentative pe care acasă trebuie să şi le reprime. Aici, el poate conduce, aici poate juca rolul stăpânului independent. Pentru mii de bărbați, clubul nu este altceva decât o oportunitate de a-şi descătuşa energiile, de a se debarasa de emoții neconsumate şi de a juca rolul pe care viața din prima dimensiune i l-a refuzat.

Şi astfel, fiecare dintre noi are propria lume secundă. Cel ce nu o are, rămâne la nivelul pe care se află animalele, sau este cel mai fericit dintre fericiți. Prin fericire înțeleg consumarea energiilor în cadrul primei sfere. Există o mare diferență între fericire şi conştientizarea fericirii. Conştientizarea fericirii este un moment atât de tranzitoriu, încât sărmanul om care trudeşte pentru un salariu poate fi mai fericit în cea de-a doua lume a sa, mai fericit decât cel cu adevărat fericit căruia nu i se întâmplă să se gândească la fericirea lui. Fericirea este

asemenea mariajului cu o soție frumoasă. Dacă suntem în pericol să o pierdem, tremurăm de frică. Înainte de a fi cu certitudine a noastră şi în momentele de gelozie o păzim ca pe cel mai prețios dar al sorții. Dar în clipele în care conştientizăm faptul că posesia nu ne este periclitată, ne putem spune, oare, în fiecare secundă: „E a mea, sunt fericit"? Nu, nu! Fericirea este cea mai mare dintre minciunile vieții, iar omul care a avut parte cel mai puțin de ea poate fi cât se poate de fericit în cea de-a doua lume a sa.

Speranță trandafirie! Regină a emoțiilor pozitive, zeiță a noastră care ne protejezi şi ne însufleţeşti! Tu domneşti ca o regină asupra celei de-a doua lumi şi, cu semne grațioase, îi îndemni să vină pe nefericiții şi înlăcrimații muritori care văd cum ultimele tale urme dispar din prima lume.

Fericirea conjugală depinde foarte mult de măsura în care cele două sfere ale cuplului se suprapun parțial sau se ating doar în câteva puncte. În prima lume, cei doi soți trebuie să trăiască împreună. Dar ce jale este atunci când cea de-a doua lume îi desparte! Dacă cele două sfere se ating fie şi într-un singur punct, şi doar un singur sentiment face legătura între ele, acesta îi va uni mai stâns decât o pot face toate grijile şi constrângerile inflexibile ale primei lumi. Femeile ştiu acest lucru din instinct, mai ales în perioada în care sunt curtate. Ele se entuziasmează în privința tuturor subiectelor care-l entuziasmează pe iubitul lor; iubesc şi urăsc alături de el şi doresc să împartă totul cu el. Aveți grijă, femei măritate, să nu distrugeți cea de-a doua lume a soților voştri! Dacă, după truda unei zile întregi, el îşi liniştește nervii osteniți cu armoniile profetice ale muzicii lui Beethoven, nu-i deranjați dispoziția pioasă; entuziasmați-vă alături de el, nu aduceți grijile mărunte şi banalitățile triviale ale vieții în universul elevat al celei

de-a doua lumi. Mă înțelegeți, sau trebuie să vorbesc mai pe şleau? Nu-l lăsați singur în aceste peripluri în cea de-a doua lume! O carte pe care o citeşte doar el, pe care o înțelege doar el, de care se bucură doar el poate fi mai periculoasă pentru voi decât cele mai arzătoare ocheade pe care i le-ar adresa o rivală depravată. Arta nu trebuie să devină niciodată cea de-a doua lume a bărbatului. Nu! Trebuie să devină copilul ambilor îndrăgostiți, astfel încât bătăile inimilor să se armonizeze.

Prietenia adevărată este atât de nobilă, atât de înflăcărată, pentru că depinde de congruența dintre universurile secunde. Iubirea face legătura între primele lumi şi, pentru a fi permanentă, trebuie să se aventureze mai mult pe tărâmul celei de-a doua lumi. Prietenia autentică ia naştere în cea de-a doua lume şi o afectează pe cea dintâi doar retroactiv.

Cea de-a doua lume nu trebuie să fie neapărat cea mai bună, deşi posesorului ei îi poate părea a fi cea mai frumoasă şi mai dezirabilă. Ea este arareori completarea primei lumi, dar foarte des este contrastantă şi complementară față de cea dintâi. Naturile pioase şi caste şi-ar putea exprima nestingherit instinctele mai necizelate în cea de-a doua lume. Visarea cu ochii deschişi este adeseori expresia vieții în cea de-a doua lume. Dar, la o analiză atentă, chiar şi visele nocturne se dovedesc a fi o scufundare fără constrângeri în apele celei de-a doua lumi. Visele sunt de obicei împliniri ale unor dorințe, însă la cele mai profunde niveluri ale lor găsim dorințele celei de-a doua lumi, care sunt doar arareori alterate de procesele gândirii inconştiente.

Cel care visează cu ochii deschişi îşi ia zborul din prima lume către cea de-a doua. Dacă nu reuşeşte să mai găsească drumul înapoi către prima lume, visele sale devin halucinații şi spunem despre el că e nebun. Cât de delicate sunt tranzițiile de la judecata sănătoasă la

nebunie! În măsura în care trăim cu toții într-un univers secund, suntem cu toții nebuni cel puțin timp de câteva secunde în fiecare zi. Ceea ce ne diferențiază de nebuni este faptul că nu scăpăm din mâini firul Ariadnei, care ne conduce afară din labirintul gândurilor, înapoi, în lumea responsabilităților.

Este incredibil cât de fericită poate fi o persoană care şi-a pierdut mințile! Scriitoraşul paranoic mărşăluieşte mândru prin jalnica lui celulă. Îmbrăcat în zdrențe, este rege şi conduce imperii. Patul lui e un divan sublim căptuşit cu puf de rață sălbatică, vechiul scăunel hârbuit este un tron incrustat cu pietre scumpe. Infirmierii şi medicii îi sunt servitori. Şi astfel, în halucinațiile sale, el este ceea ce şi-ar dori să fie.

Lumea nu este altceva decât ceea ce gândim despre ea; „lucrul în sine“ este doar o convenție a majorității. O persoană care suferise de manie, acum vindecată, m-a asigurat că perioada lui de nebunie fusese cea mai fericită din întreaga-i viață. Vedea totul prin ochelari cu lentile roz şi cumplita succesiune de gânduri nestăpânite era doar o succesiune de emoții care îi provocau o plăcere intensă. Pe de altă parte, în mod evident, cei care suferă de melancolie şi mania inferiorității sunt cele mai nefericite făpturi. Invalidul care se crede atât de fragil, ca şi când ar fi făcut din sticlă, tremură de spaimă, de parcă i-ar fi periclitată viața la fiecare pas. Experiențele nefericite din prima lume i s-au fixat atât de adânc în creier, încât îl urmăresc în cea de-a doua lume şi o transformă chiar şi pe aceasta în propria lor imagine.

Fiecare impresie din viețile noastre ne afectează sufletul, ca şi când ar fi făcut din ceară şi nicio astfel de amprentă nu s-ar mai pierde. Dacă uităm atât de multe impresii, acest lucru se datorează faptului că le-am refulat, alungându-le din conştiința noastră. Refularea este un mecanism de apărare, dar, în acelaşi timp, o

cauză a multor tulburări nervoase grave. O impresie dureroasă, o experiență neplăcută din prima sau cea de-a doua lume este schimbată, astfel încât să nu mai fie recognoscibilă pentru conştiință. Ca reacție la aceste grave tulburări nervoase, pot apărea mai ales alterări de natură isterică a psihicului — afecțiuni care pot fi vindecate doar prin parcurgerea traseelor întunecate ale emoțiilor refulate şi readucerea lor la nivelul conştiinței. Acestea sunt rechemate de pe tărâmul întunecat al inconştientului la lumina strălucitoare a zilei şi, iată! Fantomele dispar pentru totdeauna şi odată cu ele toate acele simptome neplăcute care au pus la grea încercare abilitățile medicului.

Pentru a-şi duce la îndeplinire sarcina dificilă, psihoterapeutul trebuie să se familiarizeze cu cea de-a doua lume a pacientului chiar mai temeinic decât cu cea dintâi. Şi, tot astfel, un judecător nu ar trebui să pronunțe niciodată sentința fără să fi înțeles pe deplin cea de-a doua lume a condamnatului. În acea lume se află rădăcinile binelui şi-ale răului din viața unui om. În romanul său *Crimă şi pedeapsă*, geniul lui Dostoievski ne expune în mod magistral relația dintre cele două lumi ale unui criminal. Tot astfel, Tolstoi în *Învierea*, încercând să ne trezească simpatia pentru personajul său, ne descrie cea de-a doua lume a unei curtezane. Minciuna vieții sale este că, prin îmbrățişarea ei, toți bărbații devin binecuvântați. Şi într-adevăr, o licărire de adevăr pare să se ascundă în această minciună a vieții.

Medicii, judecătorii, avocații şi preoții ar trebui să aibă, deopotrivă, o temeinică pregătire în domeniul psihologiei. Nu al psihologiei în sensul acelei filosofii didactice care prosperă prin frazeologie şi prin date teoretice străine de arborele verde al vieții. Viața poate învăța doar de la viață. Cel care cunoaşte secretele celei de-a doua lumi nu va fi surprins de nicio întâmplare

pe care i-ar putea-o aduce viața. Acest om va înțelege slăbiciunile celor mari şi puterea celor mici.

Acest om va vedea virtutea şi viciul amestecându-se într-un singur mare râu, ale cărui ape tulburi se vor scurge spre regiuni necunoscute.

RECUNOȘTINȚĂ ȘI INGRATITUDINE

Foarte puțini sunt oamenii care percep doza de ridicol din frecventele plângeri la adresa ticăloşiei naturii umane. „Ființele umane sunt nerecunoscătoare, false, nedemne de încredere“ şi aşa mai departe. Da, dar oameni suntem cu toții. Ar trebui, aşadar, logic vorbind, să ne plângem în felul următor: „Noi, ființele umane, suntem nerecunoscătoare, suntem false, suntem nedemne de încredere“. Dar, fireşte, acest lucru necesită autocunoaştere într-o măsură rar întâlnită la reprezentanții speciei umane. Haideți să începem cu modestia, haideți să privim adevărul în față. Haideți să nu ne mai urcăm pe un piedestal deasupra celorlalți, până când nu aflăm cât de sus sau cât de jos ne situăm cu adevărat noi înşine.

Ne place să ne autoamăgim şi, mai mult decât orice, să nu ne vedem greşelile. Dintre toate slăbiciunile noastre, aceasta este cel mai des întâlnită. Ne vedem pe noi înşine ca fiind nu doar mai deştepți, ci şi mai buni decât toți ceilalți. Ne uităm greşelile atât de uşor şi le micşorăm de o sută de ori, în timp ce virtuțile ne sunt mereu prezente în minte şi multiplicate de o mie de

ori. Pentru el însuşi, orice om nu este doar cel dintâi, ci şi cel mai înțelept şi mai bun dintre muritori. Acesta este motivul pentru care ne plângem de ingratitudinea semenilor noştri, pentru că am uitat toate ocaziile în care noi ne-am dovedit ingrați — exact în acelaşi mod în care reuşim să uităm cu desăvârşire tot ce estimăm că ar putea să ne trezească emoții dureroase.

Nemulțumirile legate de ingratitudinea oamenilor sunt la fel de vechi precum este istoria omului însuşi. Biblia, legendele străvechi, cântecele populare şi proverbele tuturor națiunilor, antice şi moderne, deplâng ingratitudinea omului. Ea este acel „element al naturii care ne înfrățeşte pe toți". O trăsătură atât de larg răspândită, care îi acordă egoistului gloria supremei înțelepciuni lumeşti şi-l stigmatizează pe altruist ca fiind pe jumătate nebun, trebuie să aibă rădăcini adânci în sufletele oamenilor. Trebuie să fie parte integrantă din circumstanțele care condiționează viața individului. Trebuie să-şi întindă rădăcinile adânc în inconştient, unde instinctele brutale ale omului primordial se îmbină cu instinctele cizelate ale umanității.

Dar dacă ingratitudinea este un fapt stabilit cu certitudine (din perspectivă psihologică), atunci trebuie să fim în stare să identificăm forțele întunecate care cuprind şi suprimă sentimentul primar al gratitudinii. Chiar şi prin cea mai superficială observație, este evident că prima emoție cu care reacționăm față de un act de amabilitate este un sentiment cald de recunoştință, de gratitudine. Suntem atât de profund pătrunşi de acest sentiment, încât pare imposibil să ascundem vreodată această recunoştință față de binefăcătorul nostru, cu atât mai puțin să-l răsplătim cu ingratitudine. Prima reacție cu care sufletul omenesc recompensează o faptă bună este hotărârea fermă de a fi „mereu" recunoscător pentru aceasta. Dar hotărârea, „sclavă a memoriei",

este doar pânza umflată de vânt care duce barca până când forța furtunii sau slăbiciunea cârmei îi impune un curs diferit. Tot astfel, intenția de a ne dovedi recunoscători este dusă de colo-colo, cu intermitențe, de vânturile vieții. Desigur, nu imediat. Trebuie să treacă o anumită perioadă de latență până când recunoştința se transformă în ingratitudine. La început, sentimentul de recunoştință este atotstăpânitor. Încet, devine tot mai slab, inaudibil la un moment dat, şi apoi, în ocaziile potrivite, se face din nou auzit, însă tot mai încet. După o vreme, aproape pe nepregătite, ingratitudinea i-a luat locul. Toate acele emoții plăcute care însoțiseră recunoştința au fost transformate în opusul lor: iubirea, în ură, atracția, în aversiune, interesul, în indiferență, lauda, în dezaprobare, iar prietenia, în ostilitate.

Cum se întâmplă acest lucru? De unde izvorăsc aceste cursuri de apă ascunse care pun în mişcare roțile emoțiilor noastre?

Încă de la bun început, am menționat că fiecare om se consideră cel mai înțelept, cel mai bun şi cel mai capabil dintre toți. Ne recunoaştem slăbiciunile cu mare greutate. Un jucător de şah care a pierdut va spune cu siguranță, în nouăzeci şi nouă din o sută de situații: „N-am jucat bine de data asta". Superioritatea adversarului este negată întotdeauna; înfrângerea este atribuită unei relaxări de moment a tensiunii psihice, neglijenței, vreunui accident etc. Şi dacă un om este silit să admită superioritatea altuia, el nu o va face decât cu referire la un anumit aspect. Îşi va exprima mereu rezerva, lăsând pentru sine un domeniu de activitate în care este rege. Aceasta este mândria secretă a omului: domeniul în care crede că îi depăşeşte pe toți ceilalți. Această mândrie de sine, această apercepție exagerată a eului este un fundament natural al vieții, un mecanism de protecție al sufletului care ne face viața suportabilă, care ne ajută

să ne purtăm poverile mai uşor şi să îndurăm loviturile destinului şi care compensează recunoaşterea insuficientă pe care ne-o acordă lumea şi eşecul eforturilor noastre, care trebuie, în mod inevitabil, să nu se ridice la înălțimea intențiilor pe care le-am avut. „Delirul paranoic al ființei umane normale“ — după cum l-a numit pe drept cuvânt Philip Frey — este de fapt „ideea fixă“ a individului care îl face patologic, într-un anumit sens, şi justifică opinia conform căreia întreaga lume este o imensă casă de nebuni.

Această mândrie de sine exagerată se manifestă cu intensitate patologică mai ales în vremurile noastre. Cu cât este mai mică implicarea individului în adevăratele probleme ale lumii, cu atât mai mult trebuie să înfăptuiască fantasma sa, astfel încât să amplifice această funcție şi s-o facă să pară de-o importanță vitală. În acele cazuri în care individualitatea este nimicită, se dezvoltă un delir hipertrofiat al grandorii. Cu toții se consideră importanți, se cred indispensabili, fiecare crede despre sine că reprezintă o putere semnificativă în jocul şi în interacțiunea forțelor. Epoca noastră a creat tiparul „omului care a reuşit prin propriile puteri“. Orice om doreşte ca succesul să i se datoreze doar lui, competențelor sale, capacității sale de rezistență, energiei sale, eforturilor sale individuale pentru a reuşi. „Prin propriile eforturi“ — aşa sună mult-folosita expresie —, astfel doreşte orice om să ajungă în cel mai înalt punct.

Cu toții vor asta — dar cât de puțini sunt cei ce îşi îndeplinesc dorința! Cine mai poate şti astăzi ce-i aparține lui şi ce altuia? Cine ştie cât de mult a trebuit să ia, înainte de a putea da ceva? Dar nimeni nu vrea să se oprească şi să facă socoteala. Fiecare vrea să-şi datoreze totul doar sieşi.

Există câte ceva din această trăsătură în noi toți. Şi astfel ajungem la cele mai adânci rădăcini ale

ingratitudinii. Sentimentul de a fi îndatorat altcuiva este în dezacord cu mândria; adevărul neplăcut contrastează dureros cu adânc înrădăcinatul delir al grandorii pe care îl are omul normal. În acest conflict al emoțiilor este ori aşa, ori altminteri. *Ori*, odată pentru totdeauna, renunțăm la această superioritate exagerată, *ori* uităm ocazia de a fi recunoscători, refulăm această amintire dureroasă, lăsăm rana ulcerată de pe mândrul trup al „Eului“ să se vindece, cicatrizându-se. (Vom discuta mai târziu şi despre excepțiile care întăresc regula şi în această privință.)

Primul drum care ne asigură recunoştința veşnică este ales doar de către cei care au fost copleşiți pe deplin de „loviturile crunte ale destinului“, care sunt obosiți de viață — care se simt îmboldiți spre moarte —, cei cu adevărat zdrobiți. Aceşti nefericiți nu mai au nevoie de jocul forțelor psihice ascunse. Nevoia trupului a înăbuşit strigătul sufletului. Aceştia sunt recunoscători, recunoscători din convingere, recunoscători de nevoie. Visurile lor sunt adevărate orgii ale binefacerilor. Pentru ei, binefăcătorul este cel ce-i izbăveşte de suferința trupească. Ei văd „suflete moarte“ pe care le poate cumpăra oricine pofteşte.

Dar un om care nu a renunțat pentru totdeauna la împlinirea celor mai intime năzuințe ale sale va fi arareori capabil de recunoştință. Eul său nu suportă să fie îndatorat nimănui, cu excepția propriei persoane. Dar acest eu nu-şi va permite niciodată să privească adevărul simplu şi brutal al ingratitudinii sale. El caută cauze şi motive, caută justificări. Şi în acest caz, proverbul se dovedeşte adevărat: „caută şi vei găsi“; bunătatea este examinată pe toate părțile, până când se găseşte un mic detaliu care relevă un pic de egoism chibzuit, din pricina căruia bunătatea începe să semene cu o afacere. Şi ce acțiune umană nu permite mai multe interpretări?

Instinctul nostru de autoconservare alege apoi interpretarea care îi convine cel mai mult, interpretarea care ne eliberează de apăsătorul sentiment al gratitudinii. Acesta este primul pas al transformării recunoştinţei în ingratitudine. Dar lucrurile se opresc arareori aici. De obicei, este nevoie, de asemenea, de o transformare a emoţiei în opusul său, înainte ca efectul exasperant al recunoştinţei să poată fi eradicat. Ce nenorociţi mizerabili am părea, chiar şi în propriii ochi, dacă nu am putea născoci motive pentru a justifica schimbările sentimentelor noastre? Şi astfel, transformăm fapta bună în una rea; dacă este posibil, descoperim murdării şi pete în viaţa actuală a binefăcătorului nostru sau îndeletniciri care-i înnegresc trecutul impecabil. Abia după aceea ne eliberăm de sentimentul apăsător al recunoştinţei. Astfel, nemaiavând alte motive pentru a fi recunoscători, mândria noastră personală supravieţuieşte neatinsă, Eul mai înainte aplecat stă din nou drept şi mândru.

Acest mod de a explica psihologia ingratitudinii înlătură misterul ce planează asupra unei serii de fenomene remarcabile cărora le suntem martori în fiecare zi, fără a le lua în considerare sau a le înţelege. Vom cita doar câteva exemple dintre numeroasele cazuri care ne stau la dispoziţie: nerecunoştinţa servitorilor şi a tuturor subordonaţilor — un tip de ingratitudine atât de evidentă, încât dacă apare o excepţie, întreaga lume o confirmă ca atare; ingratitudinea elevilor faţă de profesorul căruia îi datorează totul (ceea ce explică fenomenul des întâlnit al minimalizării reuşitelor ştiinţifice ale profesorului de către elevi — un fenomen căruia aproape că i s-ar putea da numele de „nevroza elevului"); ura profundă cu care artiştii îşi privesc tocmai predecesorii cărora le sunt cel mai mult îndatoraţi; tragedia fiilor remarcabili ai căror taţi le-au nivelat drumul; marea nedreptate pe care o fac invalizii medicilor cărora le datorează